

Év végi emlékek

Az emlékek az idő múlásával – élménnyé lényegülnek át. Visszagondolva 2002 decemberére, bizony, aligha panaszkodhat a budapesti koncerttermek rendszeres látogatója.

De az időálló emlék-hullám már november végén kezdődött.

28-án, csütörtökön, amikor is nem mindennapi élményben volt része a **MÁV Szimfonikus Zenekar** Lukács Miklós-bérlete közönségének. A zenekart ugyanis ez alkalommal ügyvezető igazgatója, Fenyő Gábor vezényelte. Hogy az „írásztaltól” került volna a karmesteri dobogóra, ezt aligha gondolhatta volna bárki is. Akik több évtizede kísérik figyelemmel az együttes munkáját, emlékezhetnek arra az időre, amikor Fenyő Gábor ütős-játékosként lépett fel a koncerteken. Tudni lehet róla azt is, hogy oboistaként is szerzett tanári diplomát – de legalább ennyire köztudott, hogy rendszeresen folytat karmesteri tevékenységet. Egy évtizedet töltött a Váci Szimfonikus Zenekar élén, 1983 óta pedig lakóhelyén, Szentendrén irányítja a Szentendrei Kamarazenekart. Külföldön is vezényelte már „saját” együttesét – de a Zeneakadémián, dirigensként, ezúttal debütált. De nem is ez a lényeg. A 60. születésnapja alkalmából a koncerttel megajándékozott igazgató olyan produkciót hívott életre, amelyet rajta kívül csak kevesektől lett volna várható. Eredetileg „családi koncertnek” készült a műsor – Brahms Kettősversenyének szölistája a két gyermeke lett volna. Ám egy sajnálatos baleset következtében műsorváltozás vált szükségessé, s így Fenyő László szólójával Dvořák Gordonkaversenye, majd Beethoven VII. szimfóniája szerepelt a végleges – és elhangzó – műsorban. Az esemény mindenképp elhomályosította a zenei (zenehallgatási) szempontokat. A publikum javarésze együtt izgult az előadókkal. Egyetlen jóindulatú, szeretetteljes áramkör fogta össze a Nagyterem teljes légkörét, ahol ellendrukker egy sem akadt. ÜGY lett a koncert, ÜGY lett a zene – személyes okokból a lényeg sokkal inkább előtérbe került, mint amikor hasonló szempontok nem játszanak közre.

Az elfogódott indítás után (elfogódott-nak gondolom, bár felelősséget aligha vál-

lalhatok eme értékelésért, hiszen magam is a „drukkerek” közé tartoztam) mindinkább a zenére figyelhettünk. Vagyis, a minőség csakhamar elérte azt a mértéket, amikor létrejöttenek körülményeiről megfeleldkezhetünk. Tehát, nem kellett végig drukkolnunk, mert ment minden a maga rendjén, sőt, talán még jobban is.

De ne hagyjuk szó nélkül a szólista teljesítményét! Fenyő László, aki jelenleg a Frankfurti Rádió Szimfonikus Zenekarának szólócsellistája, elismerésre méltó energiát fektet az „ingázásba”: nem marad hűtlen a hazai koncertpódiumokhoz, így – szerencsénkre – időről-időre gyönyörködhetünk gyönyörű csellóhangjában. Mint a gordonkaművész egy rádióműsorban (vagy talán többször is) elmondta, számára elsődleges jelentőségű a hang szépsége. Jóllehet, ez az állítás másfajta tartalmat is hordozhatna (öncélú hangképzést, stílustalanul „szép” hangszerhangot), nála a szép hang mindig a mondanivaló kifejezésének szolgálatában áll. Ő tehát nem hangszer-technikailag tökéletes hangzásra törekszik, hanem arra, hogy mindig a megfelelő módon (színnel, intenzitással) szólaljon meg az adott frázis, téma.

Azon kevés hangszeres közé tartozik, akik az instrumentummal valamiféle harmonikus egységet képeznek. Összetartoznak, jól illenek egymáshoz. Mintha nem jelentene semmiféle problémát a játékosnak, hogy akár a legmagasabb fekvésekben is gyönyörű cantabilekat „énekeljen”, vagy hogy a mindenkor kívánatos dinamikával hirdesse a szólisztikus mondanivalót.

Külön öröm volt, hogy a méltán megérdemelt hatalmas sikert nem valamiféle, úgynevezett hatásos ráadásdarabbal köszönte meg, hanem Max Reger szólószvitjének egyik tételével. E nagy élmény sem tudta eltántorítani az empatikus hallgatót attól, hogy szeretetteli aggodással üljön be a szünet után a nézőtérre. Merthogy a VII. Szimfónia kétségkívül karmestert (is) próbára tevő feladat. Hogy Fenyő Gábor karmester (is), aligha lehetett immár kétséges. Mégsem tudunk nem izgulni. Egy ideig legalábbis, mert aztán mindinkább arra figyeltünk, ami-ahogy megszólal. És, valljuk meg, ez végül is elsősorban a zenekar érdeme volt. Nem

azért, mert dirigens nélkül is el tudnák játszani (így!), hanem mert a zenekari játéknak olyan mintapéldáját produkálták, amire ritkán látunk-hallunk példát. Mindenki figyelt a karmesterre; éspedig nem árgus tekintettel, hogy mikor-mit fog elrontani, hanem valami egészen csodálatos érzékeny alázattal: hogy kérése ne maradjon teljesítés nélkül. Csak olyan zenei partnerre lehet így figyelni, akit szeretünk. És most, íme, zeneileg is vizsgázott az a tény, ami mindennapos a zenekar életében, a jó légkör.

A meghatottságon túl aztán persze előjöttek a kajánkodó gondolatok: mi lenne, ha minden karmester ekkora előzékeny figyelmet kapna (akár a MÁV Szimfonikus Zenekartól, akár más együttestől)? Merthogy – és ezt se hagyjuk figyelmen kívül – az ilyen odafigyeléshez előfeltétel, hogy a játékosok kiválóan tudják szölamukat. Lehet, hogy ha állandósulna egy ilyesfajta kontaktus, a muzsikások ismét rendszeresen hazavinnék szölamukat, hogy otthon kigyakorolják a „rázós” szakaszokat, s utána, maguk is élményként fognák fel a koncerteket?

Miféle zenei élet tudna felvirágozni így, különösebb anyagi ráfordítás nélkül?!...

Elkalandoztam, de jogosan: a ritkán tapasztalható légkör zenén túli gondolatokra készített, ami újfent értéket mutat, hiszen nemritkán annak is örülünk, ha egy koncerten eljutunk a zenei élményig.

Az „ajándék-koncert”, végeredményben, valamennyiünk ajándéka lett, előadóké és hallgatóké egyaránt. Nem tudom, ha valaki utólag „csak” felvételtől hallgatná, objektív mércével, milyennek ítélné a teljesítményt. De talán másodlagos is ez, merthogy az élő-zene hallgatásakor az atmoszféra – ha van – felbecsülhetetlen jelentőségű.

Mindenesetre, az élőzene-hallgatás gyakorlatában rendkívül örvendetes lenne, ha állandósulna egy olyasfajta jóérzés, amilyen a népes hallgatóság elhagyta a Zeneakadémia épületét (merthogy a varázs még a ruhatáron túl is tartott).

*

A Dohnányi Ernő Szimfonikus Zenekar december 10-i koncertjének fő érde-

kességét is a zenekar-karmester kapcsolat adta. Az együttes élén, amelyet legtöbbször vezető karmestere, Hollerung Gábor irányításával hallunk, ezúttal Vashegyi György állt. Az elsősorban régizenei szakemberként elismert dirigens nem specializálódott kizárólag „régizeneire”, és időről időre feltűnik vendégkarmesterként a főváros vezető zenekarainál. Sokáig emlékezetes például az a Mozart-est, amelyen a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarát irányította. Méltán fogadtuk nagy várakozással, hogy mit eredményez a Dohnányi-zenekarral való együttműködés, kiváltképp azért, mert olyannyira eltérő vérmérsékletű Hollerung Gábortól.

A varázslat, amit a MR Szimfonikus Zenekarával produkált, ezúttal nem ismétlődött meg. A koncerten, melynek műsorán Sulyok Imre Orgonaversenyét két Beethoven-mű, a 2. Leonóra-nyitány valamint a III. „Eroica” szimfónia fogta közre, semmiféle örömteli meglepetést nem okozott.

Mint várható volt, Vashegyi nagy figyelmet fordít az artikulációra és a frazeálásra, ebből adódóan alaposan kidolgozott partitúrát kelt hangzó életre. A zenekar kulturáltan alkalmazkodott a karmesteri igényekhez, de ennél többet aligha tett.

Hogy a Beethoven-művek nem jelentettek problémát az együttesnek, azt eleve lehetett tudni, Sulyok Imre versenyműve pedig nem kíván mást az előadóktól, mint hogy szép hangon szólaltassák meg a partitúrába leírottakat. A hangszerezés olyan, mintha a zenekar maga is egy nagy, hangszínekben gazdag orgona lenne, a szerző pedig, mondanivalójának megfelelően, érzékenyen árnyalt regisztrálást kérne.

Az is szinte magától értetődő, hogy a szólóhangszer szólama orgonaszerű, hiszen a komponista maga is jelentős orgonistaműlttel (is) rendelkezik. Hogy mindennek ellenére miért „löttyögött” néha a hangzás, vagyis, miért nem volt „együtt” az orgonista Elekes Zsuzsanna és a zenekar, ezt legfeljebb rendszeresen visszatérő magyarázkodó szempontokkal lehetne mentegetni. De nem szívesen tenném, hiszen a 90 esztendő szerzőt illetet volna nemcsak a kompozíció műsorra tűzésével, hanem valóban igényesen kivitelezett megszólaltatásával is megtisztelni. Voltaképp tiszteletlenség visszaélni azzal a kulturált szerénységgel, amellyel tudomásul tudta venni, hogy e műve több évtized után csendülhetett csak fel második alkalommal.

Az Eroica, ha lehet, még kevésbé volt dramatikusan megtervezett-felépített, mint a nyitány. A túlságosan visszafogott, már-már nemcsak indulattalan, hanem érzelmeiktől is mentes interpretáció azzal a veszéllyel jár, hogy képtelen lekötni a hallgatóság figyelmét. Azokét, akik nem – vagy csak alig – ismerik e művet, s azokét, akik korábbi hangzás-élményeik birtokában valamiféle elvárással fordulnak az előadókhoz. Ha a gyász nem megrendítő (a II. tételben), akkor a folytatás dramaturgiai valójában ellehetetlenedik. S ha a finálét csupán variációsorozatnak tekintik, akkor érthetően marad el a hatás.

Ez az objektív stílus egyébként azért érdemel megkülönböztetett figyelmet a zenekar esetében, mert általában éppen érzelmi-indulati telítettség jellemző játékkukra. Nyilvánvaló, hogy a leginkább „ábrázoló”, esetleg ráadásul hangfestő zenékben érvényesülő hatás forrása Hollerung Gábor – de lehet, hogy nélküle elvész a zenekar arcéle? Vagy inkább az együttes alkalmazkodóképességét kell csodálnunk, ahogy minden korábbi zenélismódot feledve, kizárólag a mindenkori-alkalmankénti karmesternek tesz eleget? Akárhogy is van, magának a hangzásnak, a koncert élményszerűségének a szempontjából nem volt túl szerencsés ez a váratlan „stílusváltás”.

A közönség persze tapsol (máskor nemigen fogyatkozik meg ilyen mértékben szünet után!), de kevés meggyőződéssel. Szereti együttesét az Universitas-bérlet tulajdonosa, szereti Beethovent is, érdeklődéssel fogadja a 20. századi versenyművet is – de lelkesedése ezúttal megbízhatóan csak a ruhatárig tartott.

*

A Matáv Szimfonikus Zenekar B-bérletének 3. koncertje mindenképp ünnepi koncertnek számít. December 18-án (alig pár nappal a szerző születésének évfordulója után) Beethoven Missa Solemnisét tűzték műsorra, a MR Énekkarának közreműködésével, Ligeti András vezényletével. Szólistaként Szabóky Tündét, Meláth Andreát, Fekete Attilát és Ráczt Istvánt hallottuk.

A Missa Solemnist „élőben” hallani: bármikor esemény, kiváltképp olyakor, ha az előadók számára is ünnep e remekmű megszólaltatása, amelyet méltán emlegetnek együtt a IX. szimfóniával, s amely Beethoven legmegrendítőbb val-

lomásainak egyike. Vallomás életről és halálról, harcról-küzdésről és békéről, megannyi filozofikus mélységű és nagyságrendű fogalomról és ellentéppárról. Amelyben sikerült személyes, „emberi” Krisztus-alakot megjelenítenie a szerzőnek, s kifejezni mindazt az áhítatot, amelyet a felfogható és a felfoghatatlan iránt képes érezni az ember. Fényévekre távolodik e kompozícióval a „Krisztus az olajfák hegyén” című oratóriumtól csakúgy, mint az archaizáló C-dúr misétől, ami lírája vallásos ágának betetőzése. Drámai ez a mű és monumentális – ugyanakkor a legszemélyesebb vallomáshang is kifejezésre jut benne.

Nem véletlen, hogy először nem az egész kompozíció került közönség elé – a későbbiekben is csak jóval a szerző halála után vált repertoárdarabbá, leginkább oratórikus koncertek egész estét betöltő műsoraként. Szerencsére azok közé a nagylélegzetű kompozíciók közé tartozik, amelyeket nem „szokás” szünettel megszakítani, tehát egyvégtében kell megjárnia a hallgatóságnak – az előadókkal együtt – a mű mélységeit és magaslatait. Hogy mekkorák e mélységek és magaslatok, az a mindenkori interpretációtól függ. Tény, hogy a közönség figyelme rugalmas, bírja a teljes valónkat igénybevevő feszültséget is, amikor „megéri” az élmény – máskor pedig „földközélen” maradva éli meg azt, ami a partitúrából megszólal. És legyen bármilyen az előadás, a legkevesebben érezhetik, hogy már ismert darabot hallottak, merthogy olyannyira gazdag a kompozíció: sokadik hallásra is tud újat mondani.

A mostani előadást aligha nevezhetnék katartikus hatásúnak. Ligeti András a tőle megszokott módon, felkészülten irányította a nagy apparátust, de oly módon, mint aki elhatározta: nem kér tőlük többet, mint amit (ahogy) meg tudnak valósítani. A hatás persze így sem marad el; amikor a Rádiókórus monumentalitást akar kifejezni, hatalmas hangerővel, tömbszerűen, az lenyűgözi az érzékeinket. Más kérdés, hogy pianissimóival nemigen tud megrendíteni. A zenekar fúvósai általában szépen megformált szóló-állásokkal remekeltek, ám amikor kamarazenei érzékenységre lett volna szükség, hangszínek összehangolt árnyalására, olyankor is az egyes szólamok individualizmusa érvényesült. A vonókaron belül a csellisták és a brácsások gondoskodtak magvas-teszt hangzásról.